

SPRÁVA O ZÁKLADNÝCH PRÁVACH – 2024

Rok 2023 priniesol z hľadiska ochrany základných práv pokrok i určité nezdary. V publikácii FRA s názvom Správa o základných právach 2024 je uvedený prehľad hlavného vývoja v tejto oblasti, poukazuje sa na úspechy, ale aj na oblasti, ktoré ešte stále vyvolávajú obavy. V tejto publikácii sa nachádzajú stanoviská FRA k základným výsledkom vývoja v jednotlivých tematických oblastiach, ako aj súhrn dôkazov k týmto stanoviskám. Poskytuje zároveň aj ucelený a informatívny prehľad o hlavných výzvach v oblasti základných práv, ktorým EÚ a jej členské štáty čelia.

STANOVISKÁ FRA

1 Úvod

3
Vplyv krízy životných nákladov a rastúcej chudoby v EÚ

6
Riešenie hrozieb pre demokraciu a občiansky priestor: podpora účasti a ochrana slobody združovania, mierového zhromažďovania a prejavu

8
Migrácia: obavy o základné práva na hraniciach EÚ

11
Vykonávanie a používanie charty na vnútroštátnej úrovni

Rukopis bol dokončený v apríli 2024

Agentúra Európskej únie pre základné práva ani iná osoba, ktorá koná v mene Agentúry Európskej únie pre základné práva, nenesie zodpovednosť za možné použitie informácií obsiahnutých v tejto publikácii.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2024

Print	ISBN 978-92-9489-316-1	ISSN 2467-2548	doi:10.2811/284990	TK-AM-24-001-SK-C
PDF	ISBN 978-92-9489-314-7	ISSN 2467-2777	doi:10.2811/850320	TK-AM-24-001-SK-N

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2024

Reprodukcia je povolená len s uvedením zdroja.

Akékoľvek použitie alebo reprodukcia prvkov, ktoré nie sú vo vlastníctve Agentúry Európskej únie pre základné práva, môžu byť podmienené získaním súhlasu príslušných nositeľov práv.

Použité fotografie:

Obálka: © Tamas Molnar/FRA; Pingpao/Adobe Stock; Ink drop/Adobe Stock

Strana 3: © Pingpao/AdobeStock

Strana 4: © Jiri Hera/AdobeStock

Strana 6: © Markus/AdobeStock

Strana 7: © Ink drop/AdobeStock

Strana 8: © Sarah Sighnolfi/FRA

Strana 9: © Tamas Molnar/FRA

Strana 12: © Artjazz/AdobeStock a © New Africa/AdobeStock

ÚVOD

Ide o zhrnutie stanovísk Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA), ktoré je priložené k *Fundamental Rights Report 2024* (Správa o základných právach 2024). Predstavuje prehľad hlavných zistení v tematických oblastiach, na ktoré sa správa vzťahuje, na podporu stanovísk FRA. Ide o včasné a praktické opatrenia založené na dôkazoch, ktoré by mali zväžiť orgány Európskej únie (EÚ) a národné vlády.

Tohtoročná výročná *Fundamental Rights Report 2024* (Správa o základných právach 2024) sa zaoberá témami krízy životných nákladov, demokracie a základných slobôd a súvisiacej situácie v oblasti základných práv na vonkajších hraniciach EÚ. Predstavuje aktuálny prehľad najnaliehavejších hrozieb pre základné práva v Európe. Takisto sa v nej skúma uplatňovanie a zavádzanie Charty základných práv EÚ.

Hoci sa správa zameriava len na tieto kľúčové otázky, rok 2023 bol rokom viacnásobných hrozieb pre základné práva a slobody. Hrozby pre demokratické hodnoty a občiansky priestor, ako aj nenávisť na internete a dezinformácie predstavujú vážne výzvy pre základné práva. Rovnako aj pribúdanie rasizmu a súvisiacej neznášanlivosti. Európa zároveň čelí rastúcej chudobe v dôsledku krízy životných nákladov a naďalej zápasí s polarizujúcou otázkou migrácie. Opatrenia potrebné na boj proti zmene klímy v sebe skrývajú riziko posilnenia existujúcich foriem sociálnej a ekonomickej marginalizácie. V tejto súvislosti táto správa predstavuje stručný prehľad hlavných tematických otázok a navrhuje, ako riešiť problémy v oblasti základných práv.

Cieľom stanovísk FRA obsiahnutých v tejto správe je informovať tvorcov politik a zákonodarcov a načrtnúť opatrenia pre EÚ a členské štáty. FRA vo svojej úplnej správe stanovuje spôsoby napredovania na vytvorenie inkluzívnejšej Európy založenej na ochrane a podpore základných práv.

1

VPLYV KRÍZY ŽIVOTNÝCH NÁKLADOV A RASTÚCEJ CHUDOBY V EÚ

Kríza životných nákladov zasiahla všetky členské štáty. Do veľkej miery bola spôsobená hospodárskymi dôsledkami pandémie COVID-19 a rastúcimi cenami energie v dôsledku útočnej vojny Ruska proti Ukrajine.

V roku 2022 bolo v EÚ 95,3 milióna ľudí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením. To zodpovedá 21,6 % obyvateľstva EÚ. Po náraste v rokoch 2020 a 2021 zostal tento údaj v roku 2022 v porovnaní s rokom 2019 stabilný. Chudoba a sociálne vylúčenie detí sa zvýšili a postihujú 24,7 %. Tento podiel predstavoval približne 20 miliónov detí v roku 2022, čo je takmer o 1 milión viac ako v roku 2019.

Táto kríza mala vplyv na základné práva zaručené Chartou základných práv Európskej únie a Európskou sociálnou chartou Rady Európy. V rokoch 2022 a 2023 EÚ a členské štáty prijali opatrenia na riešenie rastúcich cien a problémov s bývaním, ako aj na riešenie energetickej chudoby. Tieto opatrenia zmiernili v priemere negatívne vplyvy na chudobu a sociálne vylúčenie obyvateľstva EÚ. Často však boli dočasné a nie vždy sa dostali k najzraniteľnejším osobám. Preto je naďalej potrebné pozorne monitorovať dlhodobé vplyvy inflácie.

Vo viacerých štúdiách sa zdôraznili negatívne vplyvy na základné práva vyplývajúce z krízy životných nákladov, ktorá bola spôsobená pandemiou COVID-19 a ruskou útočnou vojnou voči Ukrajine. Inflácia, a najmä rastúce ceny, ohrozujú základné práva a zásady zaručené právnymi predpismi EÚ. Patria sem práva na ľudskú dôstojnosť a rodovú rovnosť, nediskrimináciu, rešpektovanie súkromného a rodinného života, na pomoc pri bývaní a na sociálne zabezpečenie a pomoc pri prístupe k službám všeobecného hospodárskeho záujmu, ako aj práva osôb patriacich do skupín, ktoré sú viac ohrozené chudobou.

Kríza životných nákladov naďalej ovplyvňuje rôzne skupiny rôznymi spôsobmi a v rôznej miere. Riziká a vplyvy nie sú naprieč spoločnosťami rovnomerne rozložené. Osoby, ktoré sú už zraniteľné alebo diskriminované, sú vystavené väčšiemu riziku chudoby.

Deti, ženy, mladí ľudia, rasové a etnické menšiny, staršie osoby, lesby, geovia, bisexuálne, transrodové, intersexuálne a queer (LGBTIQ) osoby, Rómovia a osoby so zdravotným postihnutím sú najviac vystavené riziku chudoby a ohrozenia svojich základných práv. Napríklad riziko chudoby alebo sociálneho vylúčenia u detí sa výrazne zvýšilo, pričom od roku 2019 je ohrozených približne o 1 milión viac detí.

STANOVISKO FRA Č. 1.1

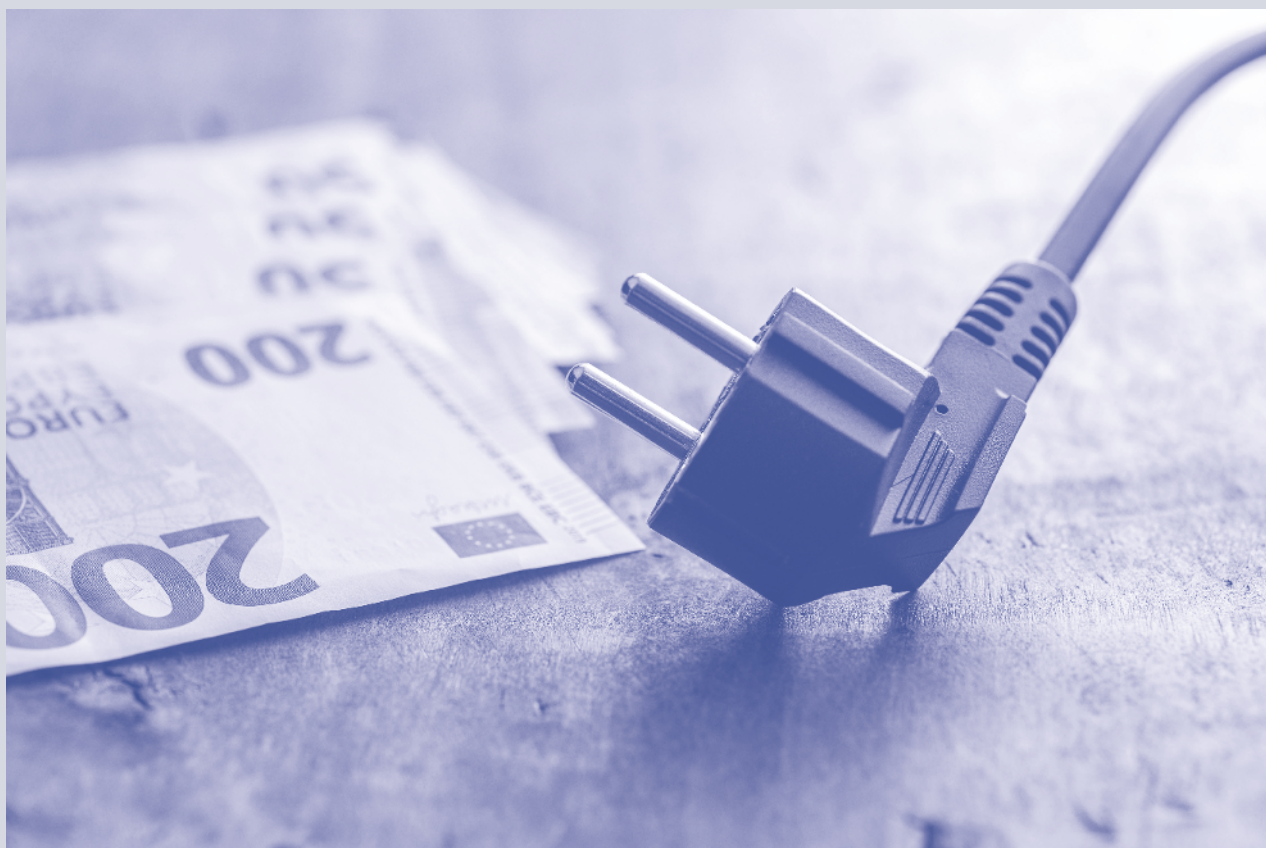
Pri plánovaní a vykonávaní politických a právnych reakcií na krízu životných nákladov EÚ a členské štáty majú zohľadniť skutočnosť, že vplyv tejto krízy nie je rovnomerne rozložený. Majú tiež zabezpečiť, aby opatrenia prispievali k boju proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu.

Na to, aby boli takéto politické a právne opatrenia účinné, je dôležité, aby boli založené na dôkazoch s využitím *ex ante* hodnotenia základných práv. Tieto sa majú opierať o hodnoverné a spoľahlivé údaje, ktoré by mali byť dostatočne členené na to, aby bolo možné určiť ich potenciálny vplyv na základné práva potenciálne zraniteľných osôb, ako sú ženy, deti a mladí ľudia, etnické menšiny, starší ľudia, LGBTIQ ľudia, Rómovia a osoby so zdravotným postihnutím.

EÚ a jej členské štáty zaviedli rôzne legislatívne a politické opatrenia na riešenie rastúcich cien a krízy životných nákladov. Patria k nim daňové opatrenia, cenové stropy a priame výhody na zabezpečenie práva na sociálne zabezpečenie, právo na sociálnu pomoc a prístup k základným tovarom a službám, ako sú energia, bývanie a potraviny.

V dôkladných posúdeniach sa však neidentifikovali žiadne skutočné vplyvy krízy životných nákladov na základné práva, ktoré sú chránené chartou. Okrem toho sú porovnateľné údaje o skutočných potrebách a opatreniach a ich vplyve na práva zraniteľných skupín v jednotlivých krajinách obmedzené. Rozdelenie relevantných údajov sa často obmedzuje na vek, pohlavie a príjmový status, pričom nie sú k dispozícii žiadne rozčlenené údaje pre iné skupiny v zraniteľných situáciách, ako sú ľudia s rôznym etnickým pôvodom, LGBTIQ ľudia, Rómovia a ľudia so zdravotným postihnutím.

Účinnosť a nákladová efektívnosť opatrení, ktoré boli prijaté pre ľudí v zraniteľných situáciách vrátane vplyvu na využívanie základných práv, zostáva do veľkej miery neznáma. Z úvodného výskumu vyplýva, že existujú významné nedostatky vo vykonávaní. Vykonané opatrenia sú dočasné a necielené a nedotkli sa zraniteľných domácností. To všetko viedlo k tomu, že niektoré z najzraniteľnejších skupín zostali pozadu.

Kriza životných nákladov spôsobila nárast energetickej chudoby, ktorá neúmerne postihuje tých, ktorí už sú ohrození chudobou a sociálnym vylúčením. Znevýhodnené skupiny – ako Rómovia, prisťahovalci a potomkovia prisťahovalcov, etnické menšiny, osoby s nízkym príjmom a bezdomovci – a najmä ženy v týchto skupinách sa v porovnaní s celkovou populáciou častejšie stretávajú s ťažkosťami v súvislosti s energiou a dopravou.

Rada Európskej únie vyzýva členské štáty, aby posilnili svoju odpoveď na vysokú infláciu a zvyšovanie nákladov na energiu. Európska komisia vypracovala súbor osvedčených postupov na štrukturálne zlepšenia, ktoré môžu členské štáty zaviesť na riešenie základných príčin energetickej chudoby.

EÚ sa zaviazala riešiť energetickú chudobu a zabezpečiť spravodlivý a férový prechod v Európe v rámci Európskej zelenej dohody. Riešenie energetickej chudoby je prioritou revidovanej smernice o energetickej efektívnosti [smernica (EÚ) 2023/1791], v ktorej sú stanovené požiadavky energetickej politiky na dosiahnutie klimatických cieľov EÚ v oblasti riešenia a monitorovania energetickej chudoby. Z posúdenia národných energetických a klimatických plánov Európskej komisie na vykonávanie Európskej zelenej dohody vyplýva, že členské štáty v súvislosti s energetickou chudobou prijali niekoľko opatrení. Týmto opatreniam však chýbajú jasné ciele, metódy posudzovania zraniteľnosti a silný rámec na posilnenie postavenia spotrebiteľov.

STANOVISKO FRA Č. 1.2

Európska komisia má zvážiť zahrnutie vhodných horizontálnych alebo tematických základných podmienok na pomoc pri riešení energetickej chudoby v nasledujúcom programovom období európskych štrukturálnych a investičných fondov.

Členské štáty EÚ majú zabezpečiť, aby politické a právne opatrenia týkajúce sa klimatických cieľov a energetickej chudoby zohľadňovali základné právo na sociálnu pomoc a pomoc pri bývaní, aby sa zabezpečila dôstojná existencia pre všetkých, ktorí nemajú dostatok prostriedkov. Bude to v súlade s pravidlami stanovenými v práve Spoločenstva a vo vnútroštátnych právnych predpisoch, ako aj s postupmi na boj proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe.

Členské štáty sa vyzývajú, aby pri vypracúvaní revidovaných národných plánov v oblasti klímy a energetiky zohľadnili príslušné odporúčania Komisie. To znamená, že treba rešpektovať ústredný transformačný prísľub Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj a jej cieľov udržateľného rozvoja „na nikoho nezabudnúť“.

2

RIEŠENIE HROZIEB PRE DEMOKRACIU A OBČIANSKY PRIESTOR: PODPORA ÚČASTI A OCHRANA SLOBODY ZDRUŽOVANIA, MIEROVÉHO ZHROMAŽĎOVANIA A PREJAVU

Zmysluplná účasť jednotlivcov a občianskej spoločnosti na verejných záležitostiach je kľúčovým nástrojom na zabezpečenie úplného uplatňovania základných práv. Zabezpečuje, aby sa pri tvorbe právnych predpisov a politík zohľadňovali práva všetkých. Z dôkazov však vyplýva, že často je príliš málo času alebo príležitostí na zmysluplné pripomienkovanie alebo zapojenie sa do návrhov právnych predpisov. Týka sa to najmä prípadov, keď sa používa skrátene konanie, alebo keď sa návrhy zákonov týkajú viacerých problémov. Európska komisia vydala nové odporúčanie na riešenie nedostatkov vo vnútroštátnych participačných a konzultačných postupoch.

Útoky tretích strán, ako aj nadmerné zásahy štátu – najmä proti právu na slobodu združovania, pokojného zhromažďovania a prejavu – naďalej ohrozujú priestor pre občiansku spoločnosť. Patria sem strategické žaloby zamerané na médiá a organizácie občianskej spoločnosti (OOS), ako aj navrhované alebo zavedené obmedzenia slobody pokojného zhromažďovania. Európska komisia podnikla kroky tým, že navrhla právne predpisy EÚ o žalobách zameraných na zastrašovanie a odčerpávanie zdrojov OOS a médií. Okrem toho Komisia navrhla právne predpisy o slobode médií, ako aj právne predpisy na uľahčenie cezhraničných operácií združení.

Zmysluplná účasť aktérov v oblasti ľudských práv a širokej verejnosti na verejných záležitostiach na vnútroštátnej úrovni si vyžaduje vhodné kanály a postupy na zabezpečenie toho, aby sa otázky ľudských práv účinne dostali k zákonodarcom a tvorcom politik. Uľahčenie účasti na verejných záležitostiach je požiadavkou ľudských práv, ako sa uvádza v článku 25 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Takáto účasť je relevantná nielen vtedy, keď členské štáty prijímajú právne predpisy samostatne, ale aj vtedy, keď ich právne predpisy a tvorba politik patria do rozsahu pôsobnosti práva EÚ – napríklad pri transpozícii smernice EÚ.

3

MIGRÁCIA: OBAVY O ZÁKLADNÉ PRÁVA NA HRANICIACH EÚ

Mnohí z tých, ktorí žiadajú o medzinárodnú ochranu alebo pracovné príležitosti, nemajú platné cestovné doklady. Niektorí sa snažia dostať do Európy po mori na lodiach, ktoré nie sú spôsobilé na plavbu. V roku 2023 zahynulo alebo zmizlo na mori viac ako 4 000 ľudí, čo je najvyšší počet za uplynulých päť rokov. V snahe obmedziť nelegálnu migráciu stavajú štáty ďalšie ploty a hranice sa stále viac militarizujú.

EÚ zavádza nové informačné systémy na uláhčenie hraničných kontrol. Napätie medzi vnútroštátnymi právnymi predpismi upravujúcimi prístup k azylu a právom EÚ pretrváva, rovnako ako obvinenia zo zlého zaobchádzania a iných porušení práv na hraniciach. OOS pomáhajú migrantom a utečencom čeliť pretrvávajúcim výzvam.

EÚ sa dohodla na pakte o migrácii a azyle, prostredníctvom ktorého by konania o azyle a návrate mali byť rýchlejšie a mali by prebiehať v blízkosti hraníc. Niektoré zariadenia na hraniciach majú problém poskytnúť dôstojné podmienky na prijatie nových prichádzajúcich. V pakte sa zavedie povinnosť štátov monitorovať dodržiavanie základných práv. Keďže EÚ je teraz zmluvnou stranou Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácejmu násilliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor), inštitúcie a agentúry EÚ budú musieť prijať opatrenia na prevenciu násillia páchaného na ženách a domáceho násillia a na boj proti nemu v kontexte migrácie, a to aj na hraniciach.

Táto kapitola sa zaoberá základnými právami na hraniciach. Zameriava sa na vonkajšie pozemné a námorné hranice EÚ. Skúma politiky pred príchodom, samotné hraničné kontroly a počiatočné spracovanie osôb, ktoré vstupujú na územie tak, že sa vyhýbajú hraničným kontrolám.

STANOVISKO FRA Č. 3.1

Členské štáty EÚ by mali preskúmať a upraviť svoje protokoly vyhľadávania a záchranu na základe osvedčených postupov s cieľom zachrániť životy na mori.

Pri podpore súladu financovania EÚ so základnými právami by Európska komisia mala zvážiť spôsoby, ako prepojiť financovanie riadenia námorných hraníc s prijatím a dodržiavaním operačných protokolov, ktoré zabezpečia včasnú pomoc ľuďom v bezprostrednom nebezpečenstve na mori.

Členské štáty a Frontex by mali spoločne zabezpečiť, aby bol v oblastiach na otvorenom mori, kde podľa analýzy rizika existuje vyššia pravdepodobnosť stroskotania lodí, nasadený dostatok primerane vybavených námorných prostriedkov.

Viac ako 4 000 ľudí zahynulo alebo bolo nezvestných pri pokuse dostať sa do Európy po mori v roku 2023. Ide o najvyšší počet za posledných 5 rokov. Právo na život [článok 2 charty a Európsky dohovor o ľudských právach (EDLP)] zahŕňa výslovnú povinnosť štátov, ktoré sú právne viazané dodržiavať ho na pevnine a na mori. Členské štáty EÚ majú operačné protokoly o pátraní a záchrane, ktoré si vyžadujú neustále preskúvanie s cieľom zohľadniť najlepšie postupy a získané poznatky. Počet plavidiel nasadených na záchranu ľudí v núdzi na mori nezodpovedá potrebám.

Znižovanie počtu úmrtí na mori je zložitá. Vyžaduje si komplexný prístup vrátane všetkých príslušných štátov, orgánov EÚ, medzinárodných organizácií a iných zúčastnených strán. EÚ a jej členské štáty však môžu podniknúť dôležité kroky.

Členské štáty prijímajú posilnené opatrenia na kontrolu svojich hraníc a zastavenie nelegálnej migrácie. Niektoré opatrenia viedli k svojvoľnosti, právnej neistote, obmedzeniam práce občianskej spoločnosti a neúčinnnej súdnej ochrane pred rozsiahlym porušovaním práv na hraniciach. Len málo obetí má prístup k spravodlivosti prostredníctvom účinných opravných prostriedkov. V judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) sa stanovujú podmienky potrebné na to, aby bol opravný prostriedok účinný v práve aj v praxi. FRA vo svojom príspevku k správe Európskej komisie o právnom štáte uvádza, že nedostatočný prístup k spravodlivosti môže predstavovať riziko pre dodržiavanie zásady právneho štátu ako hlavnej hodnoty EÚ podľa článku z Zmluvy o Európskej únii.

V budúcnosti budú mať členské štáty v rámci paktu o migrácii a azyle povinnosť vytvoriť nezávislé mechanizmy na monitorovanie základných práv počas preverovania na hraniciach a môžu slobodne rozšíriť rozsah pôsobnosti takýchto mechanizmov na ďalšie aspekty. V roku 2022 FRA vydala usmernenie o tom, ako takéto mechanizmy zriadiť.

STANOVISKO FRA Č. 3.2

Členské štáty by mali vyvinúť zvýšené úsilie na ochranu základných práv migrantov, utečencov a žiadateľov o azyl na hraniciach. Mali by to urobiť tak, že urýchlene a účinne vyšetrí všetky obvinenia z porušovania základných práv na hraniciach a pri všetkých incidentoch stroskotania lodí. Okrem toho by členské štáty mali rešpektovať procedurálne požiadavky stanovené ESLP.

Členské štáty majú na základe odborných znalostí a usmernení FRA zriadiť alebo posilniť vnútroštátne nezávislé mechanizmy na monitorovanie dodržiavania základných práv na svojich vonkajších hraniciach.

STANOVISKO FRA Č. 3.3

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby zariadenia využívané na prijímanie nových prichádzajúcich na vonkajších hraniciach poskytovali dôstojné a bezpečné podmienky a nevedli k svojvoľnému zadržiavaniu. Takéto zariadenia by mali byť súčasťou celkového spoľahlivého systému riadenia migrácie s dostatočnou kapacitou na prípadný presun žiadateľov o azyl do riadnych zariadení. Systém by mal mať aj účinné, humánne postupy na dôstojné návraty a ponúkať realizovateľné príležitosti na integráciu osôb, ktorým sa poskytla medzinárodná ochrana.

Európska komisia by mala v prípade potreby zvážiť žiadosť o nezávislé posúdenie vplyvu na základné práva s cieľom overiť súlad finančných prostriedkov EÚ so základnými právami v rámci platných nástrojov EÚ.

STANOVISKO FRA Č. 3.4

Pri posudzovaní súladu financovania EÚ s právom EÚ by členské štáty a Európska komisia mali zohľadniť aj normy stanovené v Istanbulskej dohovore Rady Európy.

V roku 2023 sa Istanbulskej dohovore stal záväzným pre samotnú EÚ, nielen pre tie členské štáty, ktoré ho ratifikovali. Právne predpisy EÚ už obsahujú ustanovenia na ochranu žien na hraniciach. Rozšíria sa ešte o ďalšie povinnosti. Podľa nariadenia o spoločných ustanoveniach [nariadenie (EÚ) 2021/1060], keď členské štáty využívajú finančné prostriedky EÚ na podporu svojich politík v oblasti riadenia hraníc, azylu a návratu, musia zaviesť opatrenia na zabezpečenie toho, aby programy financované z prostriedkov EÚ boli v súlade s chartou a Dohovorom Organizácie Spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím. FRA vo svojej správe z roku 2023 s názvom *EU Funds – Ensuring compliance with fundamental rights* (Finančné prostriedky EÚ – zabezpečenie dodržiavania základných práv) navrhuje, aby sa v budúcnosti zohľadnil aj Istanbulskej dohovor.

4

VYKONÁVANIE A POUŽÍVANIE CHARTY NA VNÚTROŠTÁTNEJ ÚROVNI

Pred preskúmaním vykonávania stratégie charty na posilnenie uplatňovania Charty základných práv v EÚ v polovici trvania v roku 2025 a pred 25. výročím vyhlásenia charty stále chýbal štruktúrovaný proces a konkrétne ciele, mílniky a harmonogramy úsilia o vykonávanie stratégie charty do roku 2020 na vnútroštátnej úrovni.

Charta naďalej posilňovala súbor nástrojov základných práv v súdnych sieňach, čoho dôkazom je vnútroštátna a európska judikatúra. Pretrvávajúce výzvy v oblasti prístupnosti justičného systému však bránili účinnému uplatňovaniu práv zakotvených v charte, najmä pre ľudí v zraniteľnej situácii.

Uplatňovanie charty vnútroštátnymi zákonodarcami a orgánmi zaostávalo za uplatňovaním charty v súdnictve. Pozornosť vzbudilo nedostatočné využívanie charty regionálnymi a miestnymi orgánmi. Členské štáty pomaly prijímajú politické a právne rámce na vykonávanie „horizontálnej základnej podmienky“ súvisiacej s chartou na využívanie finančných prostriedkov EÚ. Pretrvávajú však otázky týkajúce sa mechanizmov podávania sťažností a účasti a požadovanej kapacity aktérov v oblasti základných práv. Keďže národné inštitúcie pre ľudské práva sú jednými z kľúčových poradcov národných vlád v otázkach ľudských práv, je pre ne naďalej dôležité rozvíjať odborné znalosti v oblasti charty.

Vďaka vyčleneným finančným prostriedkom EÚ, najmä prostredníctvom programu Občania, rovnosť, práva a hodnoty, sa zvýšilo úsilie o rozšírenie vedomostí a odborných znalostí o charte. Medzi členskými štátmi, vnútroštátnymi orgánmi a povolaniami však existujú rozdiely v rozsahu, v akom sa charta uplatňuje.

Čoskoro uplynie 25 rokov od vyhlásenia charty. Charta sa naďalej často používa na úrovni EÚ, najmä v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie, ale aj pri tvorbe práva a politiky EÚ (pozri napr. nástroj Európskej komisie č. 29 a usmernenia Rady). V roku 2025 Európska komisia predloží správu o strednodobom vykonávaní svojej stratégie z roku 2020 na posilnenie uplatňovania Charty základných práv v EÚ.

Na vnútroštátnej úrovni stále chýba v úsilí o vykonávanie stratégie charty štruktúrovaný postup a konkrétne ciele, mílniky a harmonogramy. Okrem toho charta ešte nie je osobitne viditeľná vo vnútroštátnom práve či pri tvorbe politik, ktoré patria do rozsahu pôsobnosti práva EÚ. Vnútroštátne predpisy o posudzovaní vplyvu sa stále výslovne neodvolávajú na chartu.

Zároveň 25 členských štátov vymenovalo kontaktné miesto pre chartu, ako sa predpokladá v stratégii charty a súvisiacich záveroch Rady Európskej únie. Zriadenie kontaktných miest pre chartu je dôležitým prvým krokom, pretože tieto kontaktné miesta môžu riadiť proces vykonávania stratégie na vnútroštátnej úrovni alebo mu pomáhať. Väčšina kontaktných miest pre chartu však stále musí nájsť svoju úlohu vo vnútroštátnom kontexte, aby čo najlepšie prispeli k lepšiemu uplatňovaniu charty na vnútroštátnej a miestnej úrovni.

STANOVISKO FRA Č. 4.1

Európsky parlament, Rada Európskej únie a Európska komisia by mali ďalej rozvíjať a aktualizovať nástroje, ktoré zaručia, že právne predpisy a tvorba politik EÚ sú v plnom súlade s chartou. Takisto by mali zintenzívniť svoje úsilie o propagáciu charty v celej EÚ.

Členské štáty EÚ sa vyzývajú, aby pri vykonávaní záverov Rady Európskej únie zaviedli štruktúrovaný proces založený na konkrétnych cieľoch, mílnikoch a časových harmonogramoch.

Členské štáty sa vyzývajú, aby posilnili kapacity svojich kontaktných miest pre chartu primeranými ľudskými a finančnými zdrojmi, ktoré im umožnia zlepšiť koordináciu a spoluprácu so všetkými príslušnými aktérmi.

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby sa vplyv každého legislatívneho návrhu, ktorý patrí do rozsahu pôsobnosti práva EÚ, vždy posudzoval na základe zásad a práv vyplývajúcich z charty. Okrem kontroly dodržiavania vnútroštátnych noriem v oblasti ľudských práv a EDLP by sa v pravidlách týkajúcich sa posúdení vplyvu malo výslovne vyžadovať účinné posúdenie charty vzhľadom na výklad jej ustanovení Súdny dvorom Európskej únie.

STANOVISKO FRA Č. 4.2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby deti, ženy, staršie osoby, osoby so zdravotným postihnutím a etnické menšiny, ktoré sa nachádzajú v zraniteľnej situácii, mali prístup k súdnym opravným prostriedkom a boli informovaní o svojich procesných právach prístupným spôsobom, ako sa to vyžaduje v práve EÚ.

Právnici často odkazujú na článok 47 charty (právo na účinný prostriedok nápravy a právo na spravodlivé súdne konanie). Okrem toho, prístup k spravodlivosti na politickej úrovni zostáva dôležitou témou, o čom svedčí správa Európskej komisie z roku 2023 o uplatňovaní charty. Správa sa v roku 2023 zamerala na účinnú právnu ochranu a prístup k spravodlivosti. V súlade s predchádzajúcimi správami FRA dospela k záveru, že naďalej pretrvávajú prekážky prístupu k spravodlivosti. Patrí medzi ne nedostatočné poskytovanie informácií, najmä o mimosúdnych opravných prostriedkoch, praktické ťažkosti pri používaní riešení elektronickej justície, nedostatočné opatrenia na monitorovanie práv dieťaťa v súdnych konaniach a rôzne stupne nedostupnosti spravodlivosti pre zraniteľné skupiny, a to aj z ekonomických dôvodov. Všetky tieto skutočnosti môžu zabrániť zainteresovaným stranám využiť právne prostriedky nápravy.

STANOVISKO FRA Č. 4.3

Členské štáty EÚ sa vyzývajú, aby využívali alebo podporovali využívanie všetkých dostupných finančných prostriedkov EÚ na odbornú prípravu súvisiacu s chartou, najmä programu Občania, rovnosť, práva a hodnoty a programov v oblasti spravodlivosti. Tie by mali slúžiť na zvýšenie informovanosti o charte medzi verejnými činiteľmi v národných, regionálnych a miestnych orgánoch.

Členské štáty by mali zabezpečiť zmysluplnú účasť príslušných aktérov v oblasti základných práv na procese monitorovania príslušných finančných prostriedkov EÚ a poskytnúť ciele financovanie na zlepšenie ich monitorovacej kapacity a odborných znalostí.

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby ich mechanizmy na podávanie sťažností týkajúcich sa využívania finančných prostriedkov EÚ mohli identifikovať akékoľvek porušenie charty a poskytnúť potrebnú nápravu.

Z údajov FRA z roku 2023 vyplýva pozitívny trend, pokiaľ ide o odbornú prípravu v oblasti základných práv. Odborná príprava o charte sa čoraz častejšie poskytuje nielen členom súdnictva, ale aj štátnym zamestnancom, orgánom presadzovania práva, občianskej spoločnosti, zamestnancom národných inštitúcií pre ľudské práva (NHRI) a orgánom pre rovnosť, novinárom a študentom. Zdá sa, že takéto vzdelávacie aktivity zatiaľ dostatočne nezahŕňajú regionálne a miestne orgány. Program Občania, rovnosť, práva a hodnoty a program Spravodlivosť však poskytujú možnosti spolufinancovania príslušných vzdelávacích aktivít.

Dôležitou oblasťou pre odborné znalosti v oblasti charty je využívanie fondov EÚ, na ktoré sa vzťahuje nariadenie o spoločných ustanoveniach [nariadenie (EÚ) 2021/1060]. V nariadení sa členským štátom ukladá povinnosť zabezpečiť, aby sa pri využívaní finančných prostriedkov EÚ dodržiavala charta. Umožňuje takisto národným inštitúciám pre ľudské práva a orgánom pre rovnosť zaobchádzanie, ako aj OOS zohrávať dôležitú úlohu pri monitorovaní dodržiavania základných práv pri využívaní finančných prostriedkov EÚ. V správe FRA za rok 2023 s názvom *EU Funds – Ensuring compliance with fundamental rights* (Finančné prostriedky EÚ – zabezpečenie dodržiavania základných práv) sa zistili problémy týkajúce sa účasti orgánov pre základné práva a občianskej spoločnosti na procese monitorovania, ktoré podľa všetkého nemajú kapacity, zdroje a odborné znalosti v oblasti charty.

Rok 2023 priniesol z hľadiska ochrany základných práv pokrok i určité nezdary. V publikácii FRA s názvom *Fundamental Rights Report 2024* (Správa o základných právach 2024) sa rekapituluje hlavný vývoj v EÚ v období od januára do decembra 2023 a uvádzajú sa stanoviská agentúry k nemu. Poukazuje sa v nej na dosiahnuté úspechy i oblasti, ktoré naďalej vyvolávajú obavy, a poskytuje sa prehľad hlavných tém, ktoré formujú diskusie o základných právach v celej EÚ.

PODPORA A OCHRANA VAŠICH ZÁKLADNÝCH PRÁV V CELEJ EÚ —

Úplnú správu FRA *Fundamental Rights Report 2024* (Správa o základných právach 2024) nájdete tu:

<https://fra.europa.eu/sk/publication/2024/fundamental-rights-report-2024>

Pozrite si aj súvisiace publikácie FRA:

- FRA (2024), *Správa o základných právach 2024 – stanoviská FRA*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <https://fra.europa.eu/sk/publication/2024/fundamental-rights-report-2024-fra-opinions> (k dispozícii vo všetkých 24 úradných jazykoch EÚ a v albánčine, macedónčine a srbčine)
- Predchádzajúce výročné správy FRA o výzvach a úspechoch v oblasti základných práv v Európskej únii sú k dispozícii na [webovom sídle](#) FRA (dostupné v angličtine a čiastočne vo francúzštine).

ĎALŠIE INFORMÁCIE

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko

Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Úrad pre vydávanie publikácií
Európskej únie